

Herolden

December 2012

Årgang 16 Nummer 4

Foto: Sukey Brown

Udgivet af:

Bornholms Middelaldercenters

Vennekreds

Stangevej 1.

3760 Gudhjem.

Tlf. 56 49 83 19

Web-adr.: www.bmc-vennekreds.dk

Redaktion:

Sukey Brown 56 97 61 33

Ole Boyer Pedersen 56 49 81 41

Bjørn Ørding-Thomsen 56 47 01 12

Ansvarshavende:

Niels Erik Rasmusen 56 49 83 19

Indlæg til Herolden:

herolden@bornholmsmiddelaldercenter.dk

Herolden udkommer 4 gange om året.

Ca. den 1/3, 1/6, 1/9 og 1/12

Deadline er den 15. i måneden før udgivelsen.

Oplag ca. 150

Indhold

- 3 Nyt fra Centret
- 7 Kålhaven - vinderen
- 8 Årsmødet 2012
- 12 En dag i en kanonines liv
- 14 Relikvier
- 16 Skovsholmskatten 2012
- 19 Rundkirkerne 1
- 24 Trojaborgen
- 26 Nyt fra Vennekredsen
- 28 Billeder fra julemarkedet

Hvor der ikke er anført navn på fotografen, er billederne taget af redaktionen.

Bornholmske Samlinger 2012

er netop udkommet - som sædvanlig fyldt med spændende artikler. I dette nummer kan man læse Lena Mühligs artikel om *Tyske købmænd på Bornholm* og Jan Eskildsens artikel om *Bornholmske rundkirker i europæisk perspektiv*. Begge forfattere har lovet et resumé af deres artikler til Herolden. Første del af Jans artikel står i dette nummer af Herolden, Anden del samt Lenas artikel kommer til marts.

Færgen

Nyt fra Centret

Af Niller

Tak for i år! ..og endnu engang tak til alle i Vennekredsen for jeres håndsækning i 2012.

Året, der gik

Trods store udfordringer i 2012 ser det alligevel ud til, at det vil lykkes os at komme ud af året med et overskud – og det er jeg meget glad for. Sammenlignet med, hvad der sker indenfor området andre steder i Danmark, må resultatet betragtes som særdeles positivt. Men det betyder dog ikke, at vi bare kan hvile på laurbærrerne. Der har i 2012 været sparet mere end, hvad godt er – og det er derfor nu endnu mere vigtigt end tidligere, at vi får hævet vores kundetal – og dermed forøget vores indtægter. Flere indtægter betyder flere ansatte, - og flere ansatte betyder flere aktiviteter og dermed slutteligt flere tilfredse kunder i ”butikken”. Overskuddet betyder altså, at vi nu endelig har mulighed for at få vendt den nedadgående negative spiral til en opadgående, positiv spiral.

Og hvordan gør vi så det:

..... vi styrker formidlingen på middelalderpladsen

Der har i år været perioder, hvor der kun har været ganske få historiske for-

midlere på pladsen. Da vi ønsker at være tro mod vores kærneværdier / produkt, er det bydende nødvendigt i 2013 at indsætte flere formidlere på pladsen. Men da penge jo som bekendt ikke er noget, man umiddelbart kan plukke ned fra træerne – ja så må der altså skæres et andet sted for at skaffe de fornødne midler. Der er ikke mange steder at spare – så derfor bliver det den spektakulære underholdning i juli måned, der denne gang må betale. Rent praktisk kommer det til at betyde, at der i juni, juli og august vil være 6 formidlere – og at vores gode og trofaste venner igennem mange år; Scherbelhaufen og Action Art må holde ”sommerferie”.

Vi bygger Historama

Projektet er nu efter 6 år i støbeskeen kommet så langt, at vi kan starte på selve fundraisingen. Når denne udgave af Herolden kommer på gaden, vil Historama-præsentationsmaterialet ligge klar til offentliggørelse. Det er blevet et rigtig flot projekt - med nye rummelige bygninger og med mange moderne, inddragende oplevelses-elementer. Jeg glæder mig rigtig meget til at kunne fortælle omverdenen om

vores spændende planer. Finansieringen forventes at tage det meste af 2013 – og herefter igangsættes byggeriet hurtigst muligt. Med en realisering af Historama vil Bornholms Middelaldercenter blive et fyrtårn for Bornholm. Historama vil året rundt kunne tilbyde en hel vifte af gode oplevelser. Lige noget Bornholm har brug for!

Samarbejde

.... vi samarbejder med BornPro (Produktionsskolen) og Campus.

Et oplevelsescenter, en Produktions-skole og et Campus kan sammen være med til at skabe en ny dynamisk beskæftigelses- og uddannelsesplatform. Alle kræfter er sat ind på at realisere denne vision. BornPro og BMC har allerede indgået en formel samarbejds-aftale; og det forventes, at der i 2013 ligeledes vil blive indgået en aftale med Campus. En aftale der i første omgang bl.a. vil komme til at omhandle skolepraktikplads-ordningen.

Bornholms Middelaldercenter og det kommende Historama vil, modsat mange andre institutioner, kunne tilbyde en række ikke-konkurrenceforvridende aktiviteter. Samarbejdet er en rigtig win-win situation, og vil i sidste ende kunne generere nye arbejdspladser - samtidig med at BMC vil blive et mere levende og dynamisk sted for både de ansatte og de mange besøgende turister.

Klippekort til oplevelser

Det er Bornholms Middelaldercenters opfattelse, at der længe har været brug for et bredt og billigt produkt, indeholdende elementer og oplevelser

på hele øen. Vores bud på efterspørgslen er: *Klippekort til oplevelser*. Kortet er beskrevet overfor.

Kortet er et godt tilbud i forbindelse med salg af bl.a. pakkerejser og overnatning.

Middelaldertræf

Efter dette års succes med middelaldertræffet har Vennekredsen meddelt mig, at man igen i 2013 ønsker at gennemføre træffet. Det er jeg meget glad at høre, da træffet, ud over at være et stort aktiv for Centret, også er med til at fastholde kontakten til de gode venner vi har fået i løbet af de mange år, hvor vi holdt middelaldermarked. Træffet er planlagt til uge 29.

Ildnat i middelalderen

Efter 2 år med ildnætter på Hammershus vil vi nu gerne prøve konceptet af på Bornholms Middelaldercenter. Amphibakken, middelalderbebyggelsen og Stormandsgården er nogle ideelle rammer for en ildnat med musik, gøgl og fyrværkeri. Der har i mange år været tilbagevendende forespørgsler fra vores middelalderfolk om muligheden for at lave et aftenarrangement – sådan som man kender det fra andre steder rundt om i landet. Så nu skal det være: I forbindelse med Middelaldertræffet i uge 29 prøver vi ideen af.

Så vi går igen et nyt år i møde - et år med masser af spændende oplevelser og udfordringer!

Det vil jeg glæde mig til.

I ønskes alle en god JUL og et godt NYTÅR

Niller

KLIPPEKORT TIL OPLEVELSER

Billetten er kun gyldig i juni, juli og august.

Pris: 145 kr./ voksne – 60 kr./ børn. (imellem 2-7år)

Familiebillet: 475 kr. (2 voksne & 3 børn u./15 år)

Alt dette får du:

- * 3 mdr. entre til oplevelser på Bornholms Middelaldercenter.
- * 3 mdr. entre til Hammershusudstillingen.
- * 10 Klip til spændende familie-oplevelser på Hammershus og ude på øen.

Bornholms Middelaldercenter

- * Arkæologens værksted - med detektor og graveske
- * Våbenopvisning & kanonaffyring
- * Middelalderlege & Bueskydning
- * Maleværksted
- * Rundvisning på centret.
- * Befæstet stormandsgård & middelalderbebyggelse i fantastisk natur med levende dyr
- * Personlig formidling.
- * Udstilling
- * Runejagt / skattejagt på centret.

Hammershus-udstillingen

- * Info-Hammershus
- * Udstilling om Hammershus historie.
- * ”Walk in” - model af Hammershus
- * Arkæologiske fund

10 KLIP

- til oplevelser på Hammershus og ude på øen

Arrangementerne kører i en uge-cyklus

- * På jagt efter Smørkælderens hemmelighed.
- * Familieskattejagt på borgen.
- * Rundvisning for børn og barnlige sjæle.
- * På rundtur med arkæologen.
- * Kærretur for hele familien – med små rollespil.
- * Oplevelsestur – forsvar og våben (i turen indgår demonstration af sortkrudtvåben).
- * Dragtopvisning i Hammershusudstillingen - udklædning, rustninger, klædedragter.
- * Guidet tur til Lilleborg / Gamleborg.
- * Guidet tur fra Bornholms Middelaldercenter til Østerlars Rundkirke - fra borg til kirke.
- * Guidet tur Salomons Kapel.

★ Glædelig Jul og Godt Nytår ★

★ Ønskes alle medlemmer, samarbejdspartnere, annoncører og leverandører af materiale til vores blad.

Tak for i år og på gensyn i vinterens løb.

Redaktionen

Kålhaven - vinderen

Af Lone Skræddergaard Hansen

I foråret efterlyste vi frivillige, der ville passe et bed i vores kålhave; og det var der en håndfuld frivillige, der tog til sig og som flittigt har passet haverne hele sæsonen. Der er blevet sået og luget, og hakket og vandet – nogen måtte endda så flere gange, fordi hønsene var lidt vel glade for de spæde kålplanter 😊.

Vi vil gerne sige tak til Helle, Ole, Birthe, Mette, Lone og Bamse fordi de har holdt deres haver, så vores gæster har haft en fin og hyggelig kålhave at kikke på og opholde sig i.

Men nu til det vigtige – hvem vandt så? Vi havde skrevet, at vi ville stemme

om det til vores afslutningsfest for Vennekredsen, men det fik vi ikke gjort. Så vi har i stedet sammensat en komité, der på en smuk efterårsdag var oppe og inspicere haverne, og der var ikke så meget at være i tvivl om. En have var holdt meget fint og stod med store flotte afgrøder, så den måtte vinde.

Derfor er det en glæde at kunne fortælle, at det var **Birthe Larsens** have, som vandt gavekortet på de 300 kr. til butikken på Centret. Tillykke til Birthe og tak for den fine have.

Foto: Lone Skræddergaard Hansen

Dagli' Brugsen Østerlars

Åbent alle ugens dage
Posthus - Benzin - Apotek - Tips og Lotto
Tlf. 56498205

Årsmødet 2012

Af Birgitte Sonne Hansen og Niels Larsen

Referat Vennekredsens årsmøde 4. november 2012

19 deltagere og 3 anmeldte forfald.

Valg af referenter: Niels og Birgitte,

Valg af ordstyrer: Lars.

Vennekredsens kontaktperson Grethe åbnede mødet og fremlagde en kortfattet og lavmælt beretning fra året der gik.

Træffet var der generelt tilfredshed med. Både fra deltagere og BMC.

I forhold til styregruppens arbejde, er der blevet nedsat et forretningsudvalg bestående af tre personer. Det er Grethe Madsen – kontaktperson, Pia Girotti – økonomiansvarlig og Lone Skræddergård – repræsentant for Centret.

Den lavmælte kontaktperson

Formålet er at kunne træffe beslutninger smidigere i dagligdagen.

Der blev også nævnt de arbejder, Vennekredsen har deltaget i hen over sommeren, som at tjære, male, ordne haver, passe indgang, butik osv.

Etablering af Trojaborgen, som Sanna var tovholder på, var også et arbejde, der tiltrak pænt mange til en rigtig hyggelig arbejdsdag.

Grethe mindede også om det forestående julemarked og bad alle overveje, hvad de hver især kunne bidrage med.

Derefter var der en gennemgang af hvordan situationen var i de forskellige lav.

Kursusweekenderne kunne godt bruge lidt mere tilslutning.

Dog var det nyligt afholdte kursus i spjældvævning godt besøgt. 11 deltagere nød godt af Åsa Martinssons kyndige vejledning i at væve smukke kantebånd.

Af kommende kurser kan nævnes Bryggerkursus, brikvævning og fremstilling af læderflasker.

Centrets oplæg v. Niller

Han havde en stor tak til alle for indsatsen i løbet af året.

Niller nævnte træffet som godt og velfungerende, Trojaborgen som et succesrigt arrangement, Trup Ting Tang, hvor man har formået at bevare

Opmærksomhed og råhygge

interessen for gøgl hos så mange i så lang tid. Han betonedede også det vigtige i, at der indgår børn i aktiviteterne på centret.

Vores medlemsblad, Herolden, fik også megen ros med på vejen, som et flot og seriøst blad, som det er en fornøjelse at kunne bruge som en del af præsentationen af Centret.

Niller erkendte, at f.eks. værkstedsfaciliteterne er blevet så ringe, at det er svært for medlemmerne i Vennekredsen at bevare de aktiviteter, der før var på torsdagsaftnerne, hvor man mødtes på tværs af interesser og fremstillede udstyr, hyggede m.m. Han forventer, at det igen bliver muligt at tilbyde denne mulighed i takt med at udbygningen kommer i gang.

Rollespilsugen i uge 42 blev beskrevet som et forsøg på at skabe aktiviteter på Centret, der måske kan vække interessen for middelalderen hos børn og unge. Det er dog en balance, at få formidlet forskellen mellem det historiske perspektiv, som BMC står for, og rollespillets fantasiunivers.

Med hensyn til fremtiden, lægger Niller vægt på, at vi skal have udbygget samarbejdet mellem BMC og Vennekredsen.

Niller forestiller sig, at en tematisering af sæsonen på årsplan vil give medlemmerne fra Vennekredsen bedre muligheder for at byde ind på aktiviteter, der har den enkeltes interesse.

Niller opfordrer også til, at husene gøres beboede, men understreger, at det vil fungere bedst med beboere, der kender middelaldermiljøet. Turister, der bare vil prøve at være med, kræver megen instruktion og servicering for at kunne fungere. Men selvkørende familier er velkomne.

Ildnætterne på Hammershus er definitivt slut. En fremtidig mulighed kan være, at man går tilbage til en gammel ide om at lave noget lignende på Centret - måske i sammenhæng med andet arrangement.

Generelt har der været en nedgang i turismen på 30%. Set i det lys, er det nødvendigt at tænke i nye baner.

Der kommer nogle nye billetkombinationer, som forhåbentlig trækker flere besøgende.

Økonomisk ser det ud til, at BMC kommer ud af 2012 med et nul.

Sidste ildnat??

Til foråret bliver der igen brug for frivillige til at hjælpe til med at bringe Centret i stand. Men også hen over vinteren er der muligheder for dem, der har tid og lyst til at give en hjælpende hånd med.

Lars Madsen (Bryggeren) har sagt ja til at være med til at koordinere de frivilliges arbejdsopgaver, i samarbejde med Peter Pedel.

Men man behøver ikke kun at holde sig til de praktiske opgaver. Har man lyst til at prøve kræfter med formidling, er der også mulighed for det. Kontakt selv Niller.

Som nyt blev nævnt det kommende samarbejde med Bornholms Produktionsskole og muligvis Campus Bornholm. Det vil give mulighed for, at Centret også kan komme til at fungere som uddannelsesplatform. Dette vil give flere aktiviteter i form af uddannelses- og beskæftigelsesopgaver på pladsen.

Og så er der hele Historamaprojektet, der er ved at blive kørt i gang. Det vil skabe store ændringer og bl.a. give mulighed for helårsaktiviteter og indendørsaktiviteter, så man ikke er så vejrafhængig.

Der vil komme et nyt plakatlayout, hvor BMC vil markedsføre sig på hygge og formidling og ikke som hidtil på ridderkampe og lign.

Beretningsdelen

Herolden og Vennekredsens hjemmeside.

Bjørn redegjorde (på vegne af Ole) for det arbejde, der er foregået i forhold til vores hjemmeside.

Bjørn opfordrer kraftigt til, at vi nu som medlemmer bruger hjemmesiden, da det er en betingelse for, at den for-

Vennekredsen er ikke en forening, men en del af Bornholms Middelaldercenter og for alle, som er tilknyttet i den danske middelalder. For aktive medlemmer er der sving.

Vores websted

bliver levende. Derfor, læg nyheder på den, skriv jeres aktiviteter ind i kalenderen, send billeder og tekst ind til Ole.

Der er en passwordbeskyttet del, som kun medlemmer har adgang til. Her kommer til at ligge materiale, der ikke er til almindelig uddeling. Det er bl.a. inspirationsmateriale, der tilhører Centret, men som bliver stillet til rådighed for vores medlemmer. Så det er vigtigt, ikke at dele dit password ud til alle og enhver.

Herolden er også et medlemsaktiv. Men den er kun så aktiv som medlemmerne. Det er vigtigt, at der kommer bidrag til indholdet. Bjørn og Ole har ikke mulighed for at fylde bladet med spændende indlæg hver gang. De er redaktører, ikke journalister. De er dybt afhængige af de indlæg, der kommer fra medlemmerne. De tilbyder gerne hjælp med korrektur.

Middelaldertræffet i uge 29, var et helt nyt tiltag. Der var indkøringsvanskeligheder, men det blev en god uge med fokus på fælles interesse og fælles gode oplevelser.

Spørgsmålet blev rejst, om det skulle gentages i 2013. I fald vi gør det, er der brug for flere hænder til at tage fat på de praktiske forberedelser og på en tydeligere organisering.

Et godt middelaldertræf

Arbejdsgruppen ”**Gang i middelalderen**” fortsætter arbejdet og kommer snarest med et oplæg.

Indkomne forslag.

Fra styregruppen:

En ny gruppering indenfor medlemsskaber er kommet til. Det er grupper med et relevant formål, som ønsker at deltage lejlighedsvis i aktiviteterne. De betaler som ved firmamedlemskab, men har ikke et max. på, hvor mange de kan komme ind ad gangen.

Man kan indstille til styregruppen, at en forening bliver optaget. Styregruppen vurderer foreningens relevans.

Vedtaget

Fra styregruppen:

Nye medlemsskaber, der tegnes efter 1. oktober, løber til og med næstkommende kalenderår. *Vedtaget*

Vennekredsens ledelsesstruktur

Årsmødet er Vennekredsens generalforsamling. Alle medlemmer samt repræsentanter fra Middelaldercentret kan deltage.

På årsmødet vælges Vennekredsens **ledelsesgruppe**, der består af en formand, en kasserer og 1-3 andre medlemmer af Vennekredsen.

Ledelsesgruppen er ansvarlig for Vennekredsens økonomi over for generalforsamlingen/årsmødet.

Ledelsesgruppen kan uddelegere ledelsen af specifikke områder til andre (lav og værksteder mm.).

Ledelsesgruppen afholder møder, hvor lav, værksteder og Centret er repræsenteret. Disse møder har til formål at orientere om Vennekredsens aktiviteter og at give input til ledelsen om nye aktiviteter etc. Disse møder kendes i dag som styregruppemøder.

Forslaget blev motiveret af Bjørn.

Efter debatten, var forslaget til afstemning, forslaget kunne ikke rejse flertal og styregruppen fortsætter i sin nuværende form, men forsøger at stramme op og lave en mere effektiv struktur.

Forslag fra Grethe:

At styregruppen fremover mødes ca. hver 8. uge, FU mødes på BMC ca. en gang ugentligt.

Valg:

På valg var Grethe Madsen som Vennekredsens kontaktperson og Niels Larsen som Vennekredsens rep. i fonden Bornholms Middelaldercenters bestyrelse.

Begge var villige til at modtage genvalg og blev genvalgt uden modkandidater.

Fannikke

Kontor- & Datahuset på Bornholm
Snellemark 45 - 3700 Rønne
Telefon 56 95 12 69 - Telefax 56 95 69 50

En dag i en kanonines liv

Af Vibeke Marcher

Da Jacob kom og spurgte, om jeg ville med til et sortkrudtkursus (de manglede en mand!) så sagde jeg selvfølgelig ja. Lidet anede jeg, hvad det indebar.

Men som Niller var så venlig at sige: ”Vi har haft 2 kanoniner før dig... men de er døde !!!”

Ja! så følte jeg mig jo helt tryk ved det hele.

Og i gode hænder hos mine 2 gode krudtkarle, Nikolaj og Klaus, så begyndte min ”karriere” som kanonine.

Nu er der sikkert allerede nogle, der vil spørge: ”Hvad er en kanonine?” Og til det kan jeg hurtigt svare: ”Det er en krudtkælling!”

Jo! det var den fine betegnelse, som folkene fra Katharinalejren døbte mig, da vi her i sommers havde haft mange, hyggelige stunder sammen.

Jah! hyggelige og hyggelige... det kan måske nogle gange diskuteres ;0)

En af de gode sommerdage i juli, under middelaldertræffet, passerede følgende episode.

Nikolaj og jeg gik som sædvanlig op til Kanonpladsen, og gjorde os klar til dagens affyringer.

Efter Nikolajs informative foredrag om håndvåben, blev det endelig tid til første affyring.

Først skulle hagebøssen – eller i daglig tale ”Mørkøen” - affyres, jeg stiller mig klar - Nikolaj lægger luntentil... og der lyder et knald!... Nej!! 2 knald??

Vi ser lidt forvirret på hinanden... der var godt nok meget knald i den hagebøsse konstaterer vi. Ja! Det var næsten som om, der var ekko.

Nåh! Næste hagebøsse lades og hægtes op i skydeskjoldet.

Vedelspangbøssen peger nu næsten, men kun næsten, over mod Katharinalejren, fængkrudtet hældes ved, og jeg tager luntent og tænder: og lige idet braget lyder... så følger endnu et brag!!

Vi ser forbi skjoldet, og ovre i Katharina lejren står der en hoben folk og slynger diverse trusler og råb over mod os.

Med andre ord... vi bliver beskydt!!!

Det skal man ikke gøre mod kanonieren og krudtkællingen...

Hurtigt får vi ladet kanonen, og nu starter der en ny epoke i Middelaldercentrets æra:

”Kampen om det sidste knald”!

Skuddene bølger frem og tilbage, bueskytterne kommer frem og står med løftede buer - klar, og fodfolket kommer stormende mod os. Klar til kamp!

Vi lader kanonen og ved at kalde Martin ind som forstærkning, lykkedes det os at genlade lynhurtigt og sende en salve af 6 kanonskud mod den fjendtlige lejr.

Så kom ikke og sig, at der ikke var kamp til stregen, den dag i juli i det herrens år 2012!

Kampen sluttede i al fordragelighed med et venskabeligt dunk i ryggen, og en masse grin.

Derefter blev mit tilnavn Vibeke Krudtkælling! Jo! det var en go' og spændende dag i en Kanonines liv :0)

Krudtkællingen

Relikvier

Af Bjørn Ørding-Thomsen

Da den hellige Vilhelm (1127-1203) var død og begravet i Æbelholt klosterkirke, skete der mange undere ved hans grav eller i forbindelse med hans personlige efterladenskaber. Mest kendt er

nok hans tænder: lagde man dem i et glas vand et stykke tid og derefter drak vandet, kunne man blive helbredt for alskens dårligdom. Vilhelms tænder var et relikvie.

Relikvier er kendt fra før år 200, og har bestået af knogler eller ejendele fra hellige mænd - ja måske endog fra kvinder! Både den romersk katolske og den ortodokse kirke støttede relikviedyrkelsen - kirken så helst, at ethvert alter rummede ét eller flere relikvier. Dette skabte en kæmpe efterspørgsel efter relikvier, og svindlen florerede. Det fornemste relikvie, man kunne eje, var en splint af Jesu kors, og tiltroen til en sådan splints undergørende virke var enorm. Fra korstogstiden kender vi historien om Det Sande Kors: førte man korset med i kamp, var sejren vis. Det gjaldt så ikke lige ved det berømte slag ved Hattin (1187), hvor Saladin knuste de kristne styrker og erobrede Det Sande Kors og efterfølgende generobrede Jerusalem.

Troen på relikvier havde stor, praktisk betydning. Ejede en kirke et berømt relikvie, strømede pilgrimme til og gav derved grundlag for udbredt handel og velstand. Æbelholt Kloster (i Nordsjælland) er et glimrende eksempel på dette.

Den katolske kirkes holdning til relikvier kan findes i Bibelen (Apost-

Relikviekorset fra Østermarie
Foto: René Laursen

Sct. Yves, omkr. 1300, Bretagne

lenes Gerninger, kap.19, 11-12): *Gud lod usædvanlige undergerninger ske ved Paulus' hænder. Ja, man bragte ligefrem tørklæder eller bæltter, som Paulus havde båret, hen til de syge; og sygdommene forlod dem, og de onde ånder fór ud.*

Interessen for relikvier har fået ny næring da amatørarkæologen Kim Lund-Hansen fandt relikviekorset nær Østermarie i september i år. Korset, som mange har nået at se på Bornholms Museum, er et stort, tungt (240g) sølvkors, der har kunnet åbnes, og som ganske sikkert har indeholdt et relikvie. Korset er vurderet til at stamme fra Kiev eller Byzants og er fra omkring år 1100. Hvem, der har haft korset, ved vi ikke. Det kan være en rig, besøgende købmand, der har bragt det til øen; det kan også være et godt bytte, som bornholmske sørøvere har bragt hjem; og det kan være noget helt andet. Korset kan ikke umiddelbart åbnes i dag - der skal bruges vold. Og da det har vist sig, at korset er utæt, så jord og andet har kunnet trænge ind i korset gennem flere hundrede år, har Nationalmuseet besluttet **ikke** at forcere korset åbent, så vi får

aldrig at vide, om det har indeholdt en splint fra Jesu kors.

Ved reformationen stoppede relikviedyrkelsen i Danmark - men i det katolske Europa dyrkes relikvier stadig. Da den forrige pave (Johannes Paul II) var døende, blev der taget en større blodprøve, som man ikke nåede at benytte. Dette blod overvejes nu brugt som relikvie i Krakow i Polen.

Relikvier findes også i buddhisme og islam. I Kandy i SriLanka fejrer man hvert år i juli/august den store fest (Perahera) for øens største helligdom, Buddhas hjørnetand, der opbevares i Tandens Tempel. Tandens føres omkring i et kæmpe optog med tempel-elefanter, og optoget er årets største begivenhed for tilrejsende pilgrimme og øens turister.

Islam er officielt imod dyrkelse af relikvier - men i praksis florerer relikviedyrkelsen i forbindelse med steder med tilknytning til Profeten - Kabaen i Mekka eller Klippekuplen i Jerusalem.

*Perahera i Kandy
Foto fra softbulletin.com*

Skovsholmskatten 2012

Af Klaus Thorsen og René Laursen

Herolden har fået lov at sakse i to artikler til amatørarkæologernes blad, *Guldgubben*. Tak til Klaus og René - og for brugen af deres billeder.

Klaus skriver om fundet

En historie om en grøn glasperle, fundet af Finn-Ole på Skovsholm i 2008, gjorde, at jeg kørte ned til Årsdale, og netop denne mark, hvor perlen var fundet, lå nysået og klar til at gå på.

Se, det var første gang efter sommeren, at jeg skulle ud og gå med detektor, så efter 4 måneder var jeg mere end klar. Jeg satte ny strøm i min gamle detektor, ringede til Finn-Ole for at fortælle ham, at jeg ville prøve at afsøge stedet på Skovsholm. Jeg kan huske, at han sagde, at der var sort muld på pladsen, og jeg hvis jeg var heldig, kunne finde et par Romertidsfibler! Da jorden på Skovsholm er forpagtet ud, ringede jeg også til Finn Harrild (Frennegård) for at spørge, om det var i orden at jeg gik på hans tilsåede mark, og det var helt ok.

Så var klokken blevet 13.00 og jeg stod og kiggede ud over en kæmpe mark, hvor jeg aldrig havde gået før, og tænkte: hvor skal jeg begynde. Der var en lille sænkning, der virkede lidt mørkere, det var der jeg startede op. Jeg

havde lige gået et par skridt, så fik jeg et godt, klart signal på min detektor, og overraskelsen var stor, da jeg gravede en halv dirhem op af jorden. Det første signal på første detektortur i efteråret 2012, hold da op hvor var jeg heldig.

I min glæde løb jeg ind på Skovsholm og viste fundet. Jeg kan huske, at Niels kofoed sagde: ud og find flere mønter! Og det gjorde jeg så, den næste dirhem var også halv. Så havde jeg 2 halve mønter. Ude på marken prøvede jeg at se, om de passede sammen, men de var fra 2 forskellige mønter. Så gik jeg en bane mere, og da jeg kom ned ved de to plastikskeer, så kom den 3 dirhem.

Ved fundet af denne hele mønt, blev jeg klar over, at jeg nok var så heldig, at jeg havde fundet en sølvskat.

Jeg ved godt, at det var tyndt/farligt at tro, at de 3 fundne mønter var en del af en skat, og da vi var på vej ned til fundstedet igen, var jeg også bange for, at nu ville vi ikke finde flere. Vi var blevet bevæbnet med skeer og poser, og der gik kun ganske kort tid så kom dirhem nummer 4. Så gik det stærkt, mønter blev fundet inden for et område på 8x25 meter. Lørdagen gik hurtigt og da vi kørte hjem havde vi fundet ca. 40 mønter. Det gik hurtigt op for os at det

var en Arabisk sølvskat, og den bestod af mønter, men ikke noget brudsølv af nogen art.

Så går der faktisk en måned, hvor vi med hjælp/samarbejde med Bornholms Museum, Nationalmuseet, Ejerne af Skovsholm, forpagteren, Walter Jacobsen, Kim lund Hansen, René Laursen, Frank Pelle, Nicolas Braun, Christina Seehausen, Jeppe Gitz Johansen, og ikke mindst Finn-Ole Nielsen ender op med at finde 152 hele, halve, kvarte arabiske/persiske sølvmønter fra midten af 800 tallet.

Det stod klart, at skulle vi have fat i alle mønterne, blev vi nød til at grave, men da marken var tilsået, måtte vi have ejerens og forpagterens tilladelse, og dette gik også i orden. Ellers var udsigten, at vi måtte vente til næste år efter høst, og det var godt nok længe at vente. Ejeren af Skovsholm tilbød at køre gravmaskinen selv, så med 10 dages mellemrum, trak vi pløjelaget af i 3 omgange ca. 8 cm. per omgang. Så havde vi 10 dage til at gå felterne rigtigt godt igennem.

En amatørarkæolog formidler, hvordan man finder en sølvskat!

René skriver om skatten

Skatten er usædvanlig både efter bornholmske og danske forhold. Den består næsten udelukkende af arabiske (kufiske) dirhemmer.

Sassanider

De ældste mønter udgøres af en hel og en kvart persisk drachme fra sassanide-dynastiet. Den hele mønt er præget 611 eller 613 af Khusro II, som var konge 590-628. Et brud i kanten af møntens over kongens hoved antyder, at møntens har haft en øsken, så den kunne hænge i en halskæde. Et andet sted har man boret et hul, måske fordi øskenen var gået i stykker.

Ommajader

Fra det muslimske ommajade-dynasti stammer 23 mønter præget 700-749. Ommajaderne introducerede de første kufiske dirhemmer i 698. Selvom Damaskus var deres hovedstad, er de fleste mønter præget i byen Wasit, som lå sydøst for Bagdad.

Oprør

En mønt præget i årene op til 750 ligner ved første øjekast de andre mønter fra ommajade-dynastiet. Men en ekstra indskrift på forsiden af

mønten afslører, at den er præget af modstandere af ommajaderne, et oprør er undervejs. I 750 overtager abbasidedynastiet magten efter et blodigt opgør, hvor den eneste overlevende ommajade flygter til Spanien.

Abbasider

117 mønter er præget for abbasidedynastiet 750-855. De fleste er slået i Bagdad (Irak) eller Teheran (Iran) for Harun al-Rashid, som var kalif 786-809. Han er bl.a. kendt fra *Tusind og én nats Eventyr*. Særligt interessante er otte mønter fra Nordafrika (Tunesien).

Tabaristan

En enkelt mønt er præget i Tabaristan i 778, en såkaldt Tabaristan-drachme. Den efterligner drachmerne fra sassaniderne mere end 100 år efter, at dynastiet gik til grunde. Mønten svarer i vægt til en halv sassanide-drachme. Abbasiderne havde forsøgt at indføre den nye dirhem i området, men det lykkedes først omkring år 800.

Tahirider

Under abbasiderne opstod flere mere eller mindre selvstændige dynastier. Et af disse var tahiriderne, som var et persisk dynasti. Tahiriderne arbejdede for abbasiderne, hvor de opnåede en stor magtposition. Skatten indeholder to mønter fra tahiriderne præget 821/822 i Harat i det nordvestlige Afghanistan.

Idrisider

Fra Marokko kommer tre mønter præget 791-828 af idrisiderne og en anden gruppe, som ikke anerkendte abbasiderne.

Møntsteder

Dirhemmerne stammer fra mindst 26 møntsteder fra Marokko i vest til Tasjkent i øst. De fleste mønter er præget i det nuværende Irak og Iran.

De yngste mønter

Blandt de daterede mønter er de fire yngste præget senest 855. Skatten er derfor antagelig lagt ned omkring 860. Det er omkring 100 år tidligere end andre bornholmske dirhemskatte, som er domineret af mønter fra samanidedynastiet, som først opstod længe efter, at Ibsker-skatten blev lagt i jorden.

Rundkirkerne 1

Af Jan Eskildsen

Forskerne har talt:

Rundkirkerne er af polsk afstamning

For 100 år siden var kunsthistorikeren Hugo Fröhlén så fascineret af de mange rundkirker i Bøhmen og Mæhren, at han besluttede sig for at undersøge alle de skandinaviske rundkirker. Det gjorde han så, hvorefter han skrev og fik udgivet tobindsværket *Nordens befästa rundkyrkor*.

Siden er der skrevet meget om både runde kirker og runde tårne og kirketårne, og når det handler om rundkirker, har der siden hans undersøgelser været enighed om, at kirketyperen er kommet til Danmark i 1100-tallets første årtier, hvor kong Niels regerede.

Forskerne mener, at kirketyperen skal ses i sammenhæng med, at Niels var allieret med Polens hertug, Boleslav III. Det skyldes, at der i Polen, Tjekkiet, Slovakiet og andre slaviske lande er opført en del runde, altså cylinderformede kirker som der f.eks. også er i Italien, Kroatien, Slovenien, Ungarn og Østrig.

Spændende, men usandt

”Vi ved ikke med rimelig sikkerhed, hvornår de bornholmske kirker blev opført, hvem som opførte dem, hvorfor de ligger, hvor de gør, hvorfor flere har overhængende stokværk, og hvorfor nogle blev befæstet. Vi ved ikke, hvem eller hvad som blev beskyttet i kirker-

ne, eller mod hvem det skete”. Sådan skrev Jes Wienberg fra Lunds Universitet i den historiske årbog *Bornholmske Samlinger* i 2002.

På det tidspunkt var jeg i gang med at læse *Bornholmske Samlinger* fra 1989, hvori en artikel postulerede, at tempelridderne havde bygget 15 rundkirker, og man forstod, at de kunne have været involveret i at bygge Østerlars Kirke. Senere udkom andre bøger, hvori påstanden om de 15 kirker blev gentaget, og hvor alle de bornholmske rundkirker blev inddraget.

Desværre for fantasien, for det er kun fantasi, kendte jeg den ene kirke og vidste, hvornår den blev bygget, for

”Tempelridderkirken” i Østerlars.

ridderordenen blev stiftet. Efter at have undersøgt artiklens indhold nærmere, måtte jeg konkludere, at 10 af de nævnte 15 kirker ikke blev bygget af tempelriddere men af andre, at to af de sidste fem kirker er rektangulære, mens en af dem er polygonal, og at de to sidste ikke er rundkirker som de bornholmske, men rektangulære kirker med et rundt kapel.

Artiklen bragte en historie på banen, som ikke havde hold i virkeligheden, og det overskygger en håndfuld andre fejl i artiklen. Flere år efter udkom andre bøger, der gentog påstanden om de 15 kirker, hvilket viser, at der ikke var foretaget nogen form for selvstændig research.

Litterær arkæologi

Under min research arbejdede jeg mig igennem stabler af litteratur, og undrede mig over, at det skulle være så svært at finde de rundkirker, som tempelridderne byggede. Næste trin var derfor at gennemgå det historiografiske materiale om kristendommens udvikling om centralkirker og rundkirker og disses udvikling i den tidlige middelalder og i tiden før. Litteraturen om historie og kirkehistorie omhandler et væld af biskopper, ærkebiskopper, kirker, klostre og munkeordener. For ikke at tale om hertuger, konger, kejsere og byer, men det førte ikke til noget. Tværtimod.

Læsningen viste, at adskillige forfattere har fortalt, at tempelridderne foretrak rundkirker eller centralkirker. Allerede i 1954 fastslog en fransk forfatter, at det ikke passer; men det har ikke afholdt andre fra at holde liv i den opdigtede historie. Alt dette førte til, at

jeg i sommeren 2009 udarbejdede et hefte om bornholmske og andre rundkirker, som jeg kaldte *Resultatet af en foreløbig undersøgelse*. Indholdet af dette vil i store træk indgå i en senere udgivelse.

Da der kun er meget få kilder til, hvad der skete på Bornholm i den tidlige middelalder, har jeg gravet dybt i artikler og bøger om begivenheder, personer og steder i landene omkring os fra kristendommens komme til midten af 1100-tallet. Når man bruger så megen tid på litteratur om kirke- og kristendomshistorie, får man naturligvis en del sidegevinster med, og noget af det, der fulgte med, var kendskabet til mange af de kirker, der tidligt blev bygget i landene syd for Østersøen. Det skyldes ikke mindst, at der siden 1990-erne er udkommet en del flere bøger om forhold i de lande, der før lå

Hagby Kirke i Kalmar Kommune i Småland er dateret til at være opført efter 1200.

bag jerntæppet; med andre ord landene i det østlige Mitteleuropa og i Østeuropa.

Etablerede historikere er i de senere år begyndt at inkorporere informationer fra sagaerne i deres kildemateriale, og affødt af dette har jeg også studeret nogle sagaer, specielt Jomsvikingesaga, Knytlinge Saga og Snorre Sturasons Norske Kongesagaer, der omtaler Kalmar-ledingen.

Den danske historiske tradition har siden midten af 1800-tallet været nationalt fokuseret i ganske ekstrem grad, skrev Kurt Villads Jensen i sin disputats 2011. Til det kunne man føje, at den bornholmsk-svenske historiske tradition om Østersøens kirker i ekstrem grad har fokuseret på middelalderens Danmark i 1100-tallets anden halvdel. Til gengæld har man set bort fra 1100-tallets første årtier og udviklingen i landene syd for Østersøen.

En af grundene til den skæve vægtning er utvivlsomt den afsmitning, der stadig er sket op gennem det 20. århundrede fra Saxo, i hvis krønike Absalon og hans fostbror Valdemar den Store optog forholdsmæssigt megen plads. Faktisk fylder heltedyrkelsen af Absalon og Valdemar en tredjedel af Saxos værk, mens andre personer indtager roller, der med deres svaghed sætter de to heltes dygtighed i relief.

Bøhmen, Polen og Norden

Professor Ewert Wrangel fra Lund skrev i Tidskrift för konsthistoria 1933 en artikel, der omhandlede *Spørgsmaalet om, hvorfra vi i Norden har modtaget Impulserne til de for-*

holdsvis mange Rundkirker og til de navnlig paa Sveriges Østkyst liggende runde Vagt- eller Forsvarstaarne. Han viser, hvorledes der *specielt til Sverige og Østdanmark ad Weichsellinien er gaaet en kraftig Kulturstrømning fra de vestslaviske Lande, Balkan og Middelhavslandene.*

Ewert Wrangel pegede på inspirationen fra Bøhmen og Mæhren til Polen og på de middelalderlige forbindelser mellem Danmark og Polen samt Polen og Sverige. Hertil skal bemærkes, at nogle af de svenske områder, hvor der er rundkirker, engang var danske; så det er sandsynligvis ikke kun kirken i Valleberga, der er opført af danskere.

Valleberga Kirke

En analyse af Valdemar Sejrs Jordebog sammenholdt med runesten er sammenholdt med forskellige studier og har gjort det muligt at identificere godser, der var de danske kongers ejendom i Swecia, det vil sige uden for Skåne, Halland og Blekinge. Sammenholdes resultatet af dette med et kort over de kendte, nu svenske rundkirker, ser man, at en del af disse står på gamle danske områder.

St. Peter og St. Paul rundkirken ved den middelalderlige borg på Budec bjerget i Tjekkiet

I en senere analyse af en kirke i Roskilde, Allehelgens kirke, der omtaltes som en mulig generalprøve på Ols kirke, skrev C.G. Schultz, at: *Særlig karakteristisk for Allehelgen er det runde kor, et træk, der knytter den sammen med en diminutiv, tidligmiddelalderlig rundkirketype, som optræder sporadisk eller gruppevis over et stort område af Europa ...*

... Især i Bøhmen og Mæhren er de så hyppige, at det ikke kan forundre, at typen er optaget af østrigerne, og at nogle få optræder så langt ind på højtysk område som i omegnen af Nürnberg. Men dermed gør deres indmarch holdt; ved Rhinen og i Mellem- og Nordtyskland kendes de tilsyneladende slet ikke. I Polen, Weichselområdet, når rundkirketyper dog omtrent ud til Østersøen, dens nordligste blænker skal være konstateret i nærheden af Thorn ... I den ældre middelalder har danskernes forbindelser med de vest-

slaviske folk, der bortset fra venderne for længst var kristne, været nok så intime og overvejende af fredelig art. Det kunne derfor i høj grad være muligt, at Allehelgen ... (og Horne) ... til en vis grad er udformet efter polsk forbillede.

Wrangel omtalte vikingetidens kulturforbindelser, dynastiske forbindelser, kirkelige forbindelser samt kunstforbindelser, rundbygninger og skulpturer og han viste billeder af et borgkapel på Wawel i Krakow og en tegning af grundplanen for borgen Ostrow Lednicki, hvor der har været en borg med en tilknyttet kirke. Desuden viste han rundkirker i andre polske byer samt kirker med runde tårne, som findes i såvel Polen, Storbritannien, Slesvig og Sverige.

Efterfølgende skrev Wrangel en ny artikel med overskriften *Skandinaviske forbindelser med de væstslaviske folken under den ældre medeltiden, Rundkyrkorna*. Heri beskæftigede han sig

Skörstorp kirke

igen med de kulturelle forbindelser samt med de vestslaviske og nordiske rundkirker. Han viste billeder af domkirken i den polske by Gnesen (Gniezno, je) og grundplan af flere kirker i Bøhmen, Grzegorzewice i Polen, samt grundplanen for Agnestad i Västergötland, en polsk borg og billede af kirken i Skörstorp samt grundplanen for Olsker.

Artiklen bragte oversigter over de familiemæssige forbindelser mellem Sverige og Danmark samt over Polen og Bøhmen. Wrangel omtalte, hvordan nordboerne kunne have indgået dynastiske forbindelser med sydligere folkeslag allerede i folkevandringstiden, og hvordan germanere havde været i kontakt med græske og latinske stammer samt med blandingsfolk på Balkan. Kendte ornamentter skulle ikke bare som hidtil betegnes som lombar-diske men som kroatisk-lombardiske. Langs med Donaus bifloder kunne man følge kulturvejene til Bøhmen, Mæhren og Polen, mente han.

Ewert Wrangel konkluderede dette: "Hvad angår den cylindriske type i almindelighed, turde det imidlertid nu kunne konstateres, at der intet sted i Europas arkitektur kan påvises så stærke og så talrige analogier til de nordiske rundkirker som i Bøhmen, Mæhren og Polen."

Den ældste del af St. Gothards rundkirke i Strzelin i Polen r. fra ca. 1150.

Byggestilen kunne i kraft af de kulturelle, familiemæssige og dynastiske forbindelser være kommet hertil fra Polen ad vandvejen. Polen grænsede i adskilte perioder op til Østersøen; og det er ikke kun floden Weichsel, der kommer syd fra, det gør også floden Oder. I det område samarbejdede Boleslav III og kong Niels om at nedkæmpe pommeranerne (venderne) i 1122, og derefter er det en række historikeres opfattelse, at Boleslav sejlede over havet for at deltage i Kalmar-ledingen ved Øland.

Jan Eskildsens beretning fortsætter i Herolden, der udkommer til marts. I anden del af artiklen er der en udførlig litteraturliste for begge dele af artiklen - og hvis det ikke er nok, kan du læse Jans 40-siders artikel i Bornholmske Samlinger om *Bornholmske rundkirker i europæiske perspektiv*.

Trojaborgen

Af Sanna Kok-Hansen og Lisbeth Gjessing

Næsten et år efter at idéen først kom på banen står nu Bornholms Middelaldercenters egen Trojaborg færdig. Det har været en lang og snørklet proces, lige så lang og snørklet som vejen ind til midten i selve labyrinten.

Dagen for hele eventets afvikling startede ikke så godt... Efter en hel uge med strålende solskin skulle det selvfølgelig regne. Hele den sidste uge var gået med at samle sten (ca. 1500 stk.) sammen med min mand Carsten. Vi fik hjælp af Pia og Niels, samt Bo og to landmænd, Lars Andersen på Skov-

have og Pia (nabo). Diskussionen gik på, om vi skulle have de 800 sten, jeg havde regnet mig frem til, eller hele 2500, som skulle til ved et forsøg på at lave en kopi af Visby-labyrinten. To hele dage gik med at rydde pladsen for græs (tak til Sten og Peter Pedel) og at skitsere selve labyrintens form. Det krævede total koncentration og var faktisk en form for meditation i sig selv. Formen blev malet på græsset med en pink maling, som ellers bruges til at mærke grise.

Da klokken slog ti den 13. oktober, og alt var på plads, var der kun 5 voksne og en lille dreng på plads i regnen. Vi begyndte tappert at grave og syntes, vi ku' ane, at vejret ville blive bedre. Der kom lidt flere folk til og lidt flere igen. Det blev tid til at gå indenfor i den varme stormandsal og høre, hvad

Der arbejdes - hårdt

Aut. EL og VVS installatør

AXEL ØRENSEN A/S

EL - VVS - VENTILATION

Snellemark 39	Telefon 5695 0569
3700 Rønne	Fax 5695 0860
	www.axels.dk

Bornholms Amatørarkæologers Klaus Thorsen havde at fortælle os om Østerlars med omegn i gamle dage. Endnu lidt flere ansigter dukkede op, og efter Klaus' spændende fortælling var det allerede tid at få lidt at spise fra grillen, fortrinligt passet af Bjørn og Henning.

Vejret var blevet meget bedre, nu var vi mange, og arbejdet med labyrinten gik stærkt. Snart var vi færdige med at grave og begyndte at fylde sand i grøfterne. Nogle stærke mandekræfter og lidt maskinkraft skulle til for at lægge de rigtigt store sten, men alle var godt i gang med at placere sten, så det så smukt og harmonisk ud. Midten, indgangen og korsformen markeredes med større sten, ligesom i de gamle labyrinter. En gang i fremtiden kan Martin og Stenklubben måske dekorere disse stene med runer, solkors eller andre ornamenten.

De sidste sten lagdes ca. 15.15, og det var tid til at indvie vores helt nye Trojaborg. Når vi alle stod i rundkreds omkring den yderste cirkel, kunne vi lige nå at holde hinandens hænder. Søren Hammerlund fra Virelai spillede op på sin drejelire, og tre piger i smukt middelaldertøj førte en kædedans ind i labyrinten. Vi dansede os ind mod midten og når første mand nåede ind stoppede vi i en tæt klump, hvor vi holdt stille et minut, blundede og ønskede noget godt. Siden gik dansen ud igen, og nogle kunne ikke få nok af at danse. De blev bare ved og Kisser stemmede op til sang og Trup Ting Tang bød på ildkunst.

En trætholder/tovholder takker for sig og ønsker Trup Ting Tang, Vennekredsen og Bornholms Middelaldercenter til lykke med sin nye Trojaborg. Jeg håber den bliver flittigt brugt og glæder mig til at danse i den igen!

Der danses

Nyt fra Vennekredsen

Spjældvævningskursus

I weekenden den 20-21. okt. 12 blev der afholdt et kursus i spjældvævning på Bornholms Middelaldercenter. Det var arrangeret af Vennekredsen, og som underviser havde vi været så heldige at få Åsa Martinsson fra Visby på Gotland.

Åsa er en meget dygtig og anerkendt væverske, så det var ekspertise, der ville noget.

Vi var 10 deltagere, og de var fordelt på 9 kvinder og 1 mand. Og tro nu endelig ikke, at kvinderne var dem, der havde mest snilde med spjældvæven, næ næ , vore mandlige deltagere var

både dygtig og opfindsom med hensyn til, hvad en prøveklud kan anvendes til.

Der var også mulighed for at sy stofknapper på en ny måde, det vakte også stor begejstring.

Alt i alt et rigtig godt kursus.

Åsa og hendes mand kommer til træffet 2013 og vil bebo Stormandsgården, og vil her vise fine håndvævede tekstiler, der hører sig til på en stormandsgård, Spændende.

Men mere herom i et senere nr. af Herolden.

Grethe Madsen

... jeg har nået så meget!

Nordea

Fårets dag

Lars og jeg var igen i år inviteret til at deltage i Fårets dag. Dette foregår på Borgholm slot på Øland.

Lars skulle vise, hvordan man brygger øl og formidle herom, og jeg skulle lave mad til ca. 30 personer. Det plejer heller ikke at være noget problem, men jeg må erkende, at denne gang var det noget af en opgave, ikke madmæssigt, men det stormede, så det var næsten umuligt at holde gang i ilden; og når det så lykkedes, så blev gryderne afkølet af blæsten, så bare det at koge en gryde vand tog flere timer, for ikke at tale om forbruget af brænde.

Men alt er jo ikke træls, når man er i gode venners lag, der er jo her som ved andre træf en stemning og et sam-

menhold som gør det til en dejlig oplevelse, man ikke vil være foruden; og vi glæder os allerede til næste års arrangementer.

Grethe Madsen

Julemarkedet

Vi var meget heldige med vejret, solen skinnede og mange gæster valfartede op til Stormandensgården for at se kalkmalerierne.

Når de kom ned igen, var der nybagte klejner, som Bo Larsen bagte hele dagen. I butikken, biografen og udstillingen kunne man købe julegaver som Vennekredsens medlemmer havde produceret. I butikken solgte Pia Girotti Centrets varer med rabat; og Klaus Thorsen solgte kopier af sine middelalderfund for Centret.

Vi blev underholdt hele dagen, først med julemusik på harmonika med Kirsten og Romance, Jan Cirkola fortalte derefter to juleeventyr, og gøglerungerne sluttede af med at fortælle et eventyr med indlagt akrobatik og ildshow.

Vi var 15 bodholdere som alle var tilfredse med salget, og alle vil gerne være med til næste år, hvis vejrguderne er med os.

Helle Pfeiffer

Noomi så glad ud - men hun havde også fået nye sko

Billeder fra Julemarkedet

Foto Sukey Brown

Vikingehåndværk.

Klejnerne var bare super gode.

*Stoffer og en rigtig dødbider (til venstre).
Bemærk de kærlige tanker materialiseret.*

Klaus Thorsen—Skattejæger med nogen held.

Hygge og varm, krydret æblesaft.

Underholdningen var også god.